

Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât*'ı ile Lâmiî Çelebi'nin *Mevlidü'r-Resûl*'ünün Mukayesesi

A Comparison of Suleyman Celebi's Vesiletu'n-Necat and Lamu's Celebi's Mevlidu'r-Resul

Songül Karaca¹

¹Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Rize, Türkiye

ORCID: S.K. 0000-0002-9117-0675

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Songül Karaca,
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Rize, Türkiye
E-mail: songul.karaca@erdogan.edu.tr

Başvuru/Submitted: 29.09.2022

Revizyon Talebi/Revision Requested: 20.12.2022

Son Revizyon/Last Revision Received: 20.12.2022

Kabul/Accepted: 23.12.2022

Atf/Citation:

Karaca, S. (2022). Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât*'ı ile Lâmiî Çelebi'nin *Mevlidü'r-Resûl*'ünün mukayesesi. *TUDED*, 62(2), 621–638.
<https://doi.org/10.26650/TUDED2022-1182021>

ÖZET

Vesîletü'n-Necât, Süleyman Çelebi (ö. 1422) tarafından 1409 yılında Bursa'da telif edilmiştir. Türk edebiyatında yazılan ikinci mevlittir fakat kendisinden sonra yazılmış hemen hemen bütün mevlitleri etkilemiştir. Farklı dillere çevrilmiş ve geniş halk kitlelerinin *Vesîletü'n-Necât*'ı dinlemek için toplandıkları ve adına "Mevlid" veya "Mevlud" dedikleri bir ritüele dönüşmüştür. Böylece bir mevlit geleneği oluşmuş ve bu gelenek bütün bir Osmanlı coğrafyasına yayılmıştır. *Vesîletü'n-Necât*'tan yaklaşık 100 yıl sonra, bir başka Bursalı şair olan Lâmiî Çelebi tarafından (ö. 1532) yazılmış *Mevlidü'r-Resûl* adlı bir mevlit daha vardır. Lâmiî Çelebi, manzum ve mensur olarak verdiği çok sayıdaki telif ve tercüme eserleriyle Türk edebiyatının en üretken müelliflerindedir ve ömrünün büyük kısmını mevlit geleneğinin çok canlı olduğu Bursa'da geçirmiştir. Aynı şehirde yaklaşık bir asır arayla iki önemli şair tarafından yazılmış bu iki mevlit eserinin mukayesesi, bu makalenin konusunu oluşturmaktadır. Lâmiî Çelebi'nin *Mevlidü'r-Resûl*'ü, kendisinden yaklaşık 100 yıl önce yazılmış ve mevlit türüne damgasını vurmuş olan *Vesîletü'n-Necât*'tan ne kadar etkilenmiştir ve *Mevlidü'r-Resûl* ne derece özgün bir eserdir? Bu makalede, bu sorulara cevap aranacak; *Mevlidü'r-Resûl*'ün kurgusal yapısı da dikkate alınarak *Vesîletü'n-Necât* ile hangi açılardan benzer, hangi açılardan farklı olduğuna değinilecektir. Böylece *Mevlidü'r-Resûl*'ün edebî değeri ve *Vesîletü'n-Necât* ile olan ilgisi ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mevlit, Süleyman Çelebi, *Vesîletü'n-Necât*, Lâmiî Çelebi, Mesnevi

ABSTRACT

Vesîletü'n-Necât was written by Süleyman Çelebi (d. 1422) in Bursa in 1409. It is the second mawlid written in Turkish literature. The work influenced almost all the mawliids written after it. It was translated into different languages. It turned into a ritual to which large masses of people gathered to listen and the work was called "Mevlid" or "Mevlud". Thus, a tradition of Mevlit was formed and this tradition spread throughout the Ottoman geography. About 100 years after *Vesîletü'n-Necât* There is another mawlid called *Mevlidü'r-Resûl* written by Lâmiî who is another Bursa poet. Lâmiî Çelebi is one of the most prolific authors of Turkish literature with his numerous copyrighted and translated works in verse and prose. He spent most of his life in Bursa, where the Mevlit tradition is very lively. This article's subject is comparing these two mawlid works written by two important poets in the same city, about a century apart. How much was Lâmiî Çelebi's *Mevlidü'r-Resûl* influenced

by *Vesiletü'n-Necât*, which was written about 100 years before it and left its mark on the type of mawlid? How original is *Mevlidü'r-Resûl*? This article will seek answers to these questions. Considering the fictional structure of *Mevlidü'r-Resûl*, it will be mentioned in which aspects it is similar and different from *Vesiletü'n-Necât*. Thus, the literary value of *Mevlidü'r-Resûl* and its relationship with *Vesiletü'n-Necât* will be tried to be revealed.

Keywords: Mevlit, Süleyman Çelebi, Vesiletü'n-Necât, Lâmiî Çelebi, Mathnawi

EXTENDED ABSTRACT

Vesiletü'n-Necât was written by Süleyman Çelebi (d. 1422) in Bursa in 1409. It is the second mawlid written in Turkish literature. The work influenced almost all the mawlids written after it. It was translated into different languages. It turned into a ritual in which large masses of people gathered to listen and the work was called "Mevlid" or "Mevlud". Thus, a tradition of Mevlit was formed and this tradition spread throughout the Ottoman geography. About 100 years after *Vesiletü'n-Necât* There is another mawlid called *Mevlidü'r-Resûl* written by Lâmiî who is another Bursa poet. Lâmiî Çelebi is one of the most prolific authors of Turkish literature with his numerous copyrighted and translated works in verse and prose. He spent most of his life in Bursa, where the Mevlit tradition is very lively.

This article's subject is comparing these two mawlid works written by two important poets in the same city, about a century apart. How much was Lamiî Çelebi's *Mevlidü'r-Resûl* influenced by *Vesiletü'n-Necât*, which was written about 100 years before it and left its mark on the type of mawlid? How original is *Mevlidü'r-Resûl*? This article will seek answers to these questions. Considering the fictional structure of *Mevlidü'r-Resûl*, it will be mentioned in which aspects it is similar and different from *Vesiletü'n-Necât*. Thus, the literary value of *Mevlidü'r-Resûl* and its relationship with *Vesiletü'n-Necât* will be tried to be revealed.

Both the *Vesiletü'n-Necât* and the *Mevlidü'r-Resûl* were written in masnavi verse. The prosody used by Süleyman Çelebi in the work is *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*. On the other hand, Lâmiî Çelebi used *mefâ'ilün mefâ'ilün fa'ülün*. The prosody preferred by Süleyman Çelebi was mostly used in works written for the public. The prosody is suitable for simple Turkish expressions and more suitable for writing in simple language. However, the prosody chosen by Lâmiî is mostly encountered in Classical texts, in works written for literary purposes, a little further from the language spoken by the people. This difference in prosody preferences shows which readership both authors are targeting.

Although *Vesiletü'n-Necât* concentrates on the subject of mawlid, it has the attribution of a small Sirah because it deals with subjects such as Prophet's mirac and Hijra. In addition to the subject of mawlid, *Mevlidü'r-Resûl* also included important people of the Prophet's early childhood as Hz. Amine, Hz. Abdülmuttalib, Hz. Halime. Lâmiî turned them into "hero narrators" and he told about the environment in which the Prophet was born and raised. This feature shows a narrative feature of today's novel technique.

Every part of *Vesîletü'n-Necât* is constructed with means couplets that invite the reader/listener to say salat u selam. Means couplets mean that the chapter is over and a new chapter will be started. This method was used in many mawlıds written after it. Lamii also fictionalized the parts of *Mevlidü'r-Resûl* with means couplets. But he expressed the couplets in his way by making some savings. In this respect, it can be said that one of the most beautiful nazires written on the means couplets of Süleyman Çelebi is the means couplets in *Mevlidü'r-Resûl*.

Expressions such as “dinle”, “işit”, “dinlenüz”, “Ger dilersiz bulasız” in *Vesîletü'n-Necât* suggest that the work was written to be read in an assembly. Both the simplicity of the language used by the narrator and the expression technique and the mawlıd ceremonies organized for centuries proves this. Also, it reveals that the work is a text written for the public. *Mevlidü'r-Resûl*, on the other hand, is a masnavi that was written in a classical style and constructed with a unique expression according to its time. *Mevlidü'r-Resûl* did not score with a masterpiece like *Vesîletü'n-Necât* because *Mevlidü'r-Resûl*'s language is more incomprehensible.

GİRİŞ

Sözlükte “doğum yeri ve zamanı” anlamına gelen mevlit, bir tür olarak “Hz. Peygamber’in doğumunu, bu vesileyle yapılan törenleri ve yazılan edebi eserleri ifade etmektedir (Özel, 2004, s.475). Mevlit türü, mevlid kelimesine dayansa da mevlit metinlerinde anlatılan her şey doğum hadisesiyle sınırlı değildir. Peygamberlik delillerini anlatan delâilü'n-nübüvve, peygamberlik mucizelerini anlatan mucizât-ı nebî, miraç olayını anlatan miraciye türündeki eserlerde anlatılan konuları da belirli ölçülerde kapsar (Gökalp, 2012, s. 378). Mevlit metinleri, bu bakımdan Hz. Peygamber’in hayatını konu alan siyer türünün bir alt dalı olarak düşünülebilse de her mevlit, siyer kabul edilebilmekteyken her siyer mevlit kabul edilemez. Çünkü mevlitlerde esas olan, metnin Hz. Peygamber’in doğumu etrafında gelişen olaylara odaklanmasıdır (Köksal, 2011, s. 29).

Bugün mevcut bilgilere göre Türk Edebiyatında yazıldığı bilinen ilk mevlit, Ahmedî'nin (ö. 1412) 1407 yılında tamamladığı *İskendernâme*'sinde yer alan mevlididir (Köksal, 2011, s. 31). Süleyman Çelebi'nin (ö. 1422) 2 yıl sonra 1409'da tamamladığı *Vesîletü'n-Necât* adlı eseri, Ahmedî'ninkinden sonra yazılmıştır. Fakat *Vesîletü'n-Necât* öyle büyük bir beğeni ve şöhrete sahip olmuştur ki mevlit türünde yazılan pek çok esere damgasını vurmuş ve kendine has bir icra ortamı oluşturarak Türk kültür dünyasına büyük katkıda bulunmuştur. Öyle ki Türk halkları ve Osmanlı kültür coğrafyasında bulunmuş pek çok millet için mevlit okumak ya da okutmak, Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât*'ını okumak ya da okutmak anlamına gelmiştir. Eserin Arapça, Çerkesçe, Rumca, Kürtçe, Zazaca, Tatarca, Sevâhilî, Almanca, İngilizce, Arnavutça ve Boşnakça gibi pek çok dile çevrilmesi de bunun bir göstergesidir (Okıç, 2016, s. 37-67). Ayrıca çok beğenilerek ve sevilerek okunduğu/okutulduğu için de zengin bir “mevlid edebiyatı”nın vücuda gelmesine ön ayak olmuştur. Nitekim kendisinden sonra yazılan mevlitlerde örnek alınıp benzer bir eser yazma gayretinden dolayı şairler, eserlerini; *Vesîletü'n-Necât* beyitleriyle doldurmaktan kaçınmamışlardır (Köksal, 2011, s. 36).

Mevlitler hakkında detaylı araştırmalar yapan M. Fatih Köksal, mevlit türü ve geleneği hakkında şu tespitte bulunmuştur:

“Gerçekten de mevlid yazımının belli çevrelerde, o çevrenin oluşturduğu gelenek ve birikimle geliştiği dikkatlerden kaçmamaktadır. Hatta bu hususta mektepler ve teselsül daireleri olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bizim en çok dikkatimizi mucip olan şey, Bursa ve çevresindeki (Balıkesir, İznik vb.) mevlid yazarlarının çokluğu olmuştur. Bunu -kuşkusuz önemli bir saik olmakla beraber- sadece Süleyman Çelebi tesiriyle açıklamak zor görünüyor. Eserini ondan iki sene önce yazan Ahmedî'nin de Bursa şairlerinden olduğunu hatırlatmakta yarar vardır. Kanımızca mevlid-Bursa münasebeti başlı başına, geniş çaplı bir araştırma yapılacak kadar şumullü ve üzerinde durmaya değer bir konudur. Özellikle de Emîr Buharî bağlıları ile sadece Bursa'da ve belli bir dönemde değil, her yerde ve her dönemde Nakşibendî tarikatî müntesiplerinin de mevlid yazmaya bir vecd ve iştîyak hâlinde sarıldıklarını tespit

ediyoruz. Mevlid müelliflerinin çokluğu mevzuunda Bursa'nın öne çıkmasını Süleyman Çelebi'nin Bursalı olması ve hem neşet yeri hem de yaşanan bir gerçeklik olarak Bursa'da köklü bir tasavvuf geleneğinin mevcudiyeti gibi iki temel gerekçeye bağlamak doğru olur diye düşünüyoruz.” (Köksal, 2011, s. 27-28)

Bu tespit, dikkatlerimizi Süleyman Çelebi'den yaklaşık bir asır sonra yine bir başka Bursalı şair olan Lâmiî Çelebi'nin (ö. 1532) *Mevlidü'r-Resûl*'üne çekmiştir. Elimizde 13 mensur, 11 manzum eseri bulunan Lâmiî; Nakşibendî tarikatına mensup olan Molla Câmî etkisinin Anadolu'da oldukça görünür olduğu bir müelliftir. Kendisi de bir Nakşibendî şeyhi olan Lâmiî, Câmî ve Nevâyî'den farklı olarak mevlit türünde bir eser vermiştir. 16. yüzyılın ilk çeyreğinde yazılan *Mevlidü'r-Resûl* adlı bu eser, Köksal'ın tespitini haklı çıkarmakta; mevlit yazma geleneğinin Bursa'daki Nakşibendî muhitlerinde yaygın olduğunu göstermektedir. Burada akla bir soru gelmektedir: Lâmiî Çelebi, kendi eserinden yaklaşık 100 yıl önce yazılmış ve mevlit türüne damgasını vurmuş olan *Vesiletü'n-Necât*'tan ne kadar etkilenmiştir ve tercüme ettiği eserleri bile neredeyse telif kıvamına getiren Lâmiî'nin *Mevlidü'r-Resûl* ne derece özgün bir eserdir? Bu makalede, bu sorulara cevap aranacak; *Mevlidü'r-Resûl*'ün kurgusal yapısı da dikkate alınarak *Vesiletü'n-Necât* ile hangi açılardan benzer, hangi açılardan farklı olduğuna değinilecek; böylece *Mevlidü'r-Resûl*'ün edebi değeri ve *Vesiletü'n-Necât* ile olan ilgisi ortaya konmaya çalışılacaktır.

1. Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-Necât'ı

Emir Sultan Buhârî'ye (ö. 1429) intisap ettiği bilinen Süleyman Çelebi, 1400'te tamamlanan Bursa Ulu Cami'ye imam tayin edilmiştir (Timurtaş, 1990, s. II). Eserin tam adı *Kitâbu Vesiletü'n-Necât fî Mevlidi Eşrefi'l-Mevcûdât*'tır (Köksal ve Kütük, 2022, s. 404). Eserini 1409'da tamamladığı sırada 50 yaşlarındadır. Ömrünün kemâl döneminde hem bir sufi hem de Anadolu'daki en önemli camilerden birinin imamı olarak Süleyman Çelebi'yi gayet açık ve anlaşılır bir dille ve halk için yazıldığı belli olan *Vesiletü'n-Necât*'ı telif etmeye iten sebep, içinde taşıdığı derin Peygamber sevgisidir.

Kaynaklarda, Süleyman Çelebi'nin Ulu Cami'de imam olduğu sırada İranlı bir vaizin Bakara Suresinin 285. ayetine¹ yaptığı tefsire göre peygamberler arasında fark olmadığı, dolayısıyla Hz. Peygamber'in Hz. İsa'dan üstün tutulmaması gerektiğine dair bir vaaz verdiği nakledilir. Mecliste bulunan bir Arabin, peygamberlerin bazısını bazısından üstün olduğunu ifade eden Bakara Suresinin 253. ayetini² söyleyerek İranlı vaize karşı çıktığı; fakat ahalinin yine de İranlı vaizi desteklediğini görünce farklı İslam şehirlerinden, İranlı vaizin haksız olduğuna dair fetvalar aldığı, hatta katline hüküm verdirdiğinden bahsedilmektedir. Tüm bu olanlardan sonra Süleyman Çelebi'nin çok üzüldüğü ve *Vesiletü'n-Necât*'ı yazmaya karar verdiği ifade edilir (Pekolcay, 2018, s. 14).

1 Burada kastedilen Bakara Suresi 285. ayetin şu kısmıdır: "...Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız..."

2 Burada kastedilen Bakara Suresi 253. ayetin şu kısmıdır: "O peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Allah onlardan bir kısmı ile konuşmuş, bazılarını da derece derece yükseltmiştir..."

15. yüzyıl Bursa'sında Emir Buhari'nin dervişi ve Ulu Cami imamı olarak Süleyman Çelebi'nin bu duruma kayıtsız kalmaması ve bu konu hakkında fikir beyan etmesi gayet olağandır. Fakat sahip olduğu donanıma rağmen açık ve anlaşılır bir dille herkesin anlayabileceği bir eser yazması, özellikle halka bu hususta bir şeyler anlatmak istediğini göstermektedir. Yani *Vesiletü'n-Necât* ile Süleyman Çelebi'nin ulaşmak istediği hedef kitle, İranlı vaizden çok ona hak veren Bursa ahalisidir. Nitekim *Vesiletü'n-Necât*'ın pek çok beytinde “dinle”, “dinlenüz”, “dinle imdi” gibi ifadeler kullanan Süleyman Çelebi'nin, eserini meclislerde okunması için yazdığını düşündürmektedir. Bir okuyucu/anlatıcı etrafında toplanıp türlü anlatıların dinleyicilerle buluşturulduğu ve böyle meclislerin yaygın olduğu bir dönemde Süleyman Çelebi'nin bunu göz ardı ettiği düşünülemez. Buradan Süleyman Çelebi'nin; toplumun, Hz. Peygamber'i yüceltmesi ve sevmesini önemseydiği ve bunun için çaba gösterdiği anlaşılmaktadır. Daha sonra *Vesiletü'n-Necât*'ı okuma ve dinlemenin bir gelenek hâline gelmesi, eseri okuyanların “mevlidhan” denecek kadar özel bir hüviyete bürünmesi ve mevlit geleneğinin çok geniş coğrafyalara yayılması ve *Vesiletü'n-Necât*'ın farklı dillere tercüme edilmesi; Süleyman Çelebi'nin bu çabasının meyve verdiğini göstermektedir.

Eserin bazı teknik özellikleri de bunu teyit etmektedir. Halk için yazılan metinlerde çok sık kullanılan vezinlerden biri olan *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış olması, muhatap kitleyi işaret etmesi bakımından önemlidir. Bölümlerin kısa tutulması da dinleyicilerin dikkatinin dağılmaması için alınmış bir tedbir görünümündedir. Nûr-ı Muhammedî gibi kolay anlaşılabilen meselelerin yüzeysel bir şekilde ele alınıp hikâyeleştirilmesi de bunların halk tarafından birer inanç unsuru hâline getirilmelerine olanak sağlamıştır. Hacimli olmayışı da eseri, kolay okunacak bir hâle getirmiştir.

Vesiletü'n-Necât'ın bugün elimizdeki en muteber baskı 768 beyittir.³ Diğer taraftan Köksal ve Kütük tarafından yayımlanan *Vesiletü'n-Necât*'ın en eski nüshası hakkındaki makalede eserin 800 beyit ve 25 mısradan oluştuğu söylenmektedir (Köksal ve Kütük, 2022, s. 405). Her ne kadar Ali Emirî, Kâzım Baykal, Ahmed Ateş gibi müelliflerin *Vesiletü'n-Necât*'ın hacmine dair 1000 ila 2500 beyte kadar değiştiği şeklindeki iddiaları olsa da (Köksal, 2011, s. 45) tüm nüshalara erişip doğru bir değerlendirme ile yapılacak sağlıklı bir metin ortaya konmadıkça *Vesiletü'n-Necât*'ın beyit sayısı konusunda görüş farklılıkları olacaktır.

Vesiletü'n-Necât mevlit türünün ve geleneğinin oluşmasında ve özelliklerinin belirlenmesinde etkili olan en önemli eserdir. Hem Türk Edebiyatında yazılan ilk mevlitlerden olması hem de yarattığı büyük etki sebebiyle kendisinden sonraki hemen bütün mevlitlere yön vermiştir. Bu bağlamda mevlit türündeki eserlerin sınırları *Vesiletü'n-Necât*'ın içeriğine bağlı olarak

3 *Vesiletü'n-Necât*, belki de Türk Edebiyatında doğru neşre sahip olunması en zor olan metnidir. Çok sevilmesi ve çok okunması dolayısıyla zaman içerisinde içine çok farklı metinler dâhil edilmiş ve Süleyman Çelebi'nin kaleminden çıkmış olan *Vesiletü'n-Necât* metnini bulmak neredeyse imkânsız olmuştur. 1950'de Necla Pekolcay tarafından 10 mevlid nüshası karşılaştırılarak yapılan doktora tezi, bugün hâlâ kullanılan muteber *Vesiletü'n-Necât* neşridir. Pekolcay'dan sonra daha az sayıda nüsha karşılaştırmasıyla yapılan neşirler de vardır fakat en fazla nüshayla yapılan neşir Pekolcay'ın neşri olduğu için ve diğer neşirlerde Pekolcay'ın da yararlandığı nüshalardan faydalandığı için bu makalede, Pekolcay'ın hazırladığı *Vesiletü'n-Necât* metni kullanılmıştır.

şunlardır denilebilir: Nûr-ı Muhammedî, Hz. Peygamber'in soyu, Hz. Amine'nin hamileliği, Hz. Peygamber'in doğumu, doğum esnasında gerçekleşen mucizeler, miraç, Hicret ve rihlettir. Nûsha farklarından dolayı miraç hadisesinin biraz daha teferruatlandığı ya da aslında rihlet bölümünün daha sonra eklendiği gibi görüşler varsa da Pekolcay'ın neşrine göre *Vesîletü'n-Necât*'ta işlenen konular bu şekildedir.

2. Lâmiî Çelebi'nin Mevlidü'r-Resûl'ü

1473'te Bursa'da doğan Lâmiî Çelebi; Nakkaş Ali gibi sanatkâr bir dedenin torunu ve defterdar bir babanın oğlu olarak iyi eğitim görmüş, akabinde Nakşibendî tarikatından Emir Ahmed Buhârî'ye (ö. 1516) intisap etmiştir. Dedesinin yaptırdığı Nakkaş Ali Mescidi'nde şeyhlik yaptığı da bilinmektedir (Karaca, 2019, s. 39-41). Lâmiî, yine bir Nakşibendî olan Molla Câmî'den yaptığı tercümelere dolayı Türk edebiyatında Câmî-yi Rûm olarak anılmaktadır. Köksal'ın mevlit yazma geleneğiyle ilgili yukarıda aktarılan çıkarımı düşünüldüğünde Lâmiî'nin mevlit türünde bir eser vermesi olağandır. Buna ek olarak Lâmiî'nin ayrıca bir de maktel türünde bir eser vermiş olması dikkatimizi çekmiştir. Zira her ne kadar Lâmiî, *Maktel-i İmam Hüseyin*'i Kerbelâ'yı yad etmek için yazdığını söylemişse de tezkire yazarlarının kaydettiklerine göre Lâmiî bu eseri, Molla Arab adlı bir vaizin maktel okumayı yasaklaması üzerine kaleme almıştır (Ertekin, 2012, s. 31-32). Tüm bunlar Lâmiî'nin nasıl bir ehlibeyt aşığı olduğunu da göstermektedir. Dolayısıyla *Mevlidü'r-Resûl* de tıpkı *Vesîletü'n-Necât* gibi bir muhabbet izharı olarak yazılmış olmalıdır.

Mevlidü'r-Resûl'ün bugün elimizde mevcut tek nüshası olduğu bilinmektedir (Eroğlu, 2011, s. 61). 706 beyitten oluşan bu eser, 1504-1520 yılları arasında telif edilmiştir. Mesnevi nazım şeklinde ve aruzun *meḫâ'ilün meḫâ'ilün fa'ülün* kalıbıyla yazılmıştır. 10 bölüm ve 1 hatimeden oluşan eser, genel olarak Hz. Peygamber'in doğumu ve doğum etrafında gelişen olaylardan bahsetmekte; Hz. Peygamber'in annesini kaybettiği ve dedesine verildiği zaman sona ermektedir.

M. Fatih Köksal, Lâmiî'nin *Vâmık u Azrâ*'sında bir mevlit metni daha olduğu fakat bunun müstakil bir mevlit olarak kabul edilmemesi gerektiğini söyler. Bu görüşüne söz konusu metnin kısa oluşu ve müstakil bir mevlitten ziyade eserin bir bölümü gibi duruşunu gerekçe gösterir (Köksal, 2011, s. 29-30). Bu hususta Köksal'ın görüşüne katılmakla beraber Lâmiî'nin 1512 yılında yazdığı *Vâmık u Azrâ*'sındaki mevlit bölümünün de *Mevlidü'r-Resûl*'den önce yazılmış bir hazırlık denemesi olarak değerlendirilebileceği kanaatindeyiz. Nitekim *Vâmık u Azrâ*'daki mevlit kısmı, daha çok nûr-ı Muhammedî'nin yaratılışı ve önemini anlatmaktadır. Doğum ve doğum etrafında gelişen olaylar yaklaşık 100 beyit civarındaki kısmın birkaç beytini kapsamaktadır (Ayan, 1998, s. 119-124). Dolayısıyla halihazırda Lâmiî'nin mevlit türünde yazıldığı söylenebilecek tek eseri *Mevlidü'r-Resûl*'dür.

3. Vesîletü'n-Necât ile Mevlidü'r-Resûl'ün Mukayesesi

Süleyman Çelebi'den yaklaşık 100 yıl sonra yazılan *Mevlidü'r-Resûl*'ün, *Vesîletü'n-Necât* ile benzer ve farklı yanlarını anlamak için her iki eser üzerinde şekil ve kurgu bakımından

bir inceleme yapılacaktır. Şekil incelemesinde de eserlerin vezin ve nazım şekilleri ile dil ve üslubuna değinilecektir. Kurgu incelemesinde her iki eserin kaç bölümden oluştuğu, bu bölümlerde ele aldıkları konular ve bunları işleyiş biçimleri ele alınacaktır. Bu değerlendirmeler *Mevlidü'r-Resûl*'ün ne kadar özgün bir eser olduğu sorusunu cevaplandıracaktır.

3.1. Şekil İncelemesi

Vesîletü'n-Necât ile *Mevlidü'r-Resûl* şekil bakımından kısmen benzer kısmen farklılık göstermektedirler. Bu benzerlik ve farklılıklar; vezin ve nazım şekilleri ile dil ve üslup olmak üzere 2 alt başlıkta incelenecektir.

3.1.1. Nazım Şekilleri ve Vezin

Her iki eser de mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Süleyman Çelebi'nin eserde kullandığı vezin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*'dür. Lâmiî Çelebi ise *mefâ'ilün mefâ'ilün fa'ülün* veznini kullanmıştır. Süleyman Çelebi'nin tercih ettiği vezin, daha çok halk için yazılan eserlerde kullanılan, Türkçe söyleyişlere uygun, sade bir dille yazmaya daha elverişli olan vezindir. Fakat Lâmiî'nin seçtiği vezin, daha çok Klasik metinlerde, halkın konuştuğu dile biraz daha uzak, edebî gaye ile yazılan eserlerde karşılaşılan bir vezindir. Vezin tercihlerindeki bu fark, müelliflerin hangi okuyucu kitlesini hedeflediklerini göstermesi bakımından önemlidir.

Lâmiî'nin eserinin tamamı mesnevi nazım şekli ile yazılmışken Süleyman Çelebi, Hz. Peygamber'in doğumunu anlattığı uzun bölümden sonra mucizelerine geçmeden önce onun yüce vasıflarına dair 10 beyitlik bir gazel eklemiştir (Pekolcay, 2018, s. 82-83). Gazelde aruzun *mev'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün* veznini tercih etmiştir. Köksal ve Kütük'ün aktardığına göre yeni bulunan *Vesîletü'n-Necât* nüshasında bir muhammes ve birkaç sayfalık mensur kısmın yanı sıra Arapça manzum ve mensur kısımlara da yer verildiği ifade edilmektedir (Köksal ve Kütük, 2022, s. 405). Aynı çalışmada Süleyman Çelebi'nin yeni bulunan şiirleri de sunulmuştur (Köksal ve Kütük, 2022, s. 421-429). Tüm bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda Süleyman Çelebi'nin klasik şiir yazma konusunda ne kadar usta olabildiği görülmektedir.

Lâmiî de *Mevlidü'r-Resûl*'ünde 2'si Hz. Amine'nin dilinden söylenen, 2'si de Hz. Amine'nin vefatından sonra arkasından yakılan mersiyeğe ait toplam 4 Arapça beyit vardır.

3.1.2. Dil ve Üslup

Vesîletü'n-Necât, halk için yazıldığından dolayı sade, akıcı ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. Asırlarca okunması da bu özelliğinin bir sonucudur. Eserdeki öne çıkan üslup özelliklerinden biri cinasa bolca yer verilmesi; diğeri de bir dinleyiciye hitap ederek yazılmış olmasıdır. Metinde sıklıkla “dinle”, “işit”, “dinlenüz”, “Ger dilersiz bulasız”, “İşidün” gibi belli bir topluluğa hitap ediliyormuş intibasını veren bir üslup kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitler bu durumu örneklerindedir:

Ger dilersiz bulasız oddan necât
Işk ile derd ile aydun es-salât (Pekolcay, 2018, s. 59)

...

Râvîler yazdı haber virdi bize
Biz dahı yazduk kim aydavuz size

Dinlenüz binde birini diyelüm
Tûtîler gibi şekerler yiyelüm (Pekolcay, 2018, s. 65)

...

Can kulagina ger tutarisen bana
Mustafâ mi'râcını aydam sana (Pekolcay, 2018, s. 90)

...

Pes bu varlıktan aceb maksûdı ne
Işk ile dinle iriş maksûdına (Pekolcay, 2018, s. 53)

...

Ol kim ana vâcib idi işledi
Ümmeti'sen ol didüğün işle di (Pekolcay, 2018, s. 112)

Mevlidü'r-Resûl' ün dili klasik bir mesnevi dilidir. *Vesîletü'n-Necât'* a nazaran Arapça Farsça kelime ve tamlamaların yoğun kullanıldığı, anlaşılması daha zor bir üslupla yazılmıştır. Nitekim *Mevlidü'r-Resûl'* ün tevhid bölümündeki şu beyitler, esere hâkim olan Klasik üslubun bir yansımasıdır:

Bu kesret içre bu ta'yîn ü temyîz
Hakun gayrından eyler ayn-ı perhîz

Ta'ayyün birle her mâhiyyet el-hak
Delîl-i vahdet-i Hakdur muhakkak

Velî künhinde dübdüz ehl-i idrâk
Çagırur cân u dilden mâ arefnâk (Eroğlu, 2011, s. 66)

Bir mesnevi şairi olan Lâmiî'nin mevlit metnini de klasik bir üslupla inşa etmesi olağandır. Bununla birlikte *Mevlidü'r-Resûl'* ün nüsha sayısının 1 taneyle sınırlı kalması, eserin beğenilmeyişinden değil halk nezdinde Süleyman Çelebi'yi aşmasının zorluğundan kaynaklanmış olabilir. Nitekim *Mevlidü'r-Resûl'* ün tevhid bahsinde geçen yukarıdaki ifadeler *Vesîletü'n-Necât'* ta yalın bir üslupla dile getirilen şu beyitlerle ele alınmıştır:

Cümle âlem yogiken ol var idi
Yaradılmışdan ganî cebbâr idi

Yogiken var eyleyen çün ol durur
Kudretinden cümleyi ol oldurur

Kudretin izhâr idüben ol celif
Birliğine bunları kıldı delil (Pekolcay, 2018, s. 47-48)

Lâmiî'nin eserinde *Vesîletü'n-Necât*'tan farklı ve kendine özgü olan bir diğer unsur; her bölümün başında, kimi zaman da ortasında “Rivâyetdür ki..”, “Rivâyet eylemişler...” yapısının bulunmasıdır. Lâmiî Çelebi, vasıta beyitlerinden sonra hemen hemen her bölümü birinin rivayetine dayandırarak anlatır. Mevlidin ilgili bölümündeki ana karakter her kimse, o bölümün râvîsi de odur ve o bölüm genel olarak o karakterin gözünden anlatılmakta, karakterlerini birer “ben anlatıcı”ya dönüştürmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in doğum anını hem Hz. Amine hem Hz. Safiye hem de Hz. Abdülmuttalib'in gözünden ayrı ayrı bölümler hâlinde anlattığı için çoğulcu bakış açısı tekniğini de kullanmıştır:

Rivâyetdür Resûlün anasından
O ismet burcunun dürdânesinden

Eyitdi çün karîb oldu vilâdet
İrişdi vaz'-ı hamle vakt u sâ'at (Eroğlu, 2011, s. 86)

...
Rivâyet eylediler yine rûşen
Safiyye binti Abdu'l-muttalibden

Dimiş ol ahter-i burc-ı sa'âdet
Çü düşdi yire ol hurşîd-i tal'at

Ebesiydüm ol incü dânesinün
Ben idüm yâri ol dem anasınun

Togıcak gün gibi ol nûr-ı bâhir
Bana altı alâmet oldu zâhir (Eroğlu, 2011, s. 90)

...
Didi ol gece Abdu'l-muttalib ben
Tavâf-ı Ka'be eylerken mu'ayyen

Nidâ eyler işitdüm bir münâdî
Ki savtıdan pür oldu deşt [û] vâdî (Eroğlu, 2011, s. 91)

Bugün modern edebiyat eserlerinde kullanıldığını gördüğümüz bu tekniğin 16. yüzyıldaki bir mesnevîde bu kadar belirgin olması, Lâmiî'nin kurgu itibarıyla Klasik olarak nitelendirilebilecek bir şair olma seviyesine ulaştığını düşündürmektedir.

Vesiletü'n-Necât, anlatıcı açısından değerlendirildiğinde hâkim bakış açısı tekniğinin kullanıldığı görülmüştür. Eserde mesnevi karakterlerinden çok, müellifi öne çıkmaktadır. Müellif, olayları ve kişileri; dinleyicide/okuyucuda uyandırmak istediği düşünceye veya duyguya göre yönlendirecek şekilde ifade etmekte, Hz. Peygamber'in onda uyandırdığı hissi okuyucuya/dinleyiciye vermeye çalışmaktadır. Nitekim eserin yazılma sebebi hatırlanacak olursa bu gayet makul karşılanacaktır.

Mevlidü'r-Resûl'de ise Lâmiî Çelebi'yi görebilmek, çok zordur. Genelde ben anlatıcı tekniğini kullandığı için karakterler öne çıkmakta ve okuyucunun muhayyilesinde bir roman kahramanı gibi belirginleşebilmektedir. Lâmiî'nin 11 mesnevi yazdığı düşünüldüğünde anlatıcı tekniğindeki bu başarısı anlaşılır hâle gelecektir.

3.2. Kurgu ve İçerik İncelemesi

Vesiletü'n-Necât ve *Mevlidü'r-Resûl* kurgu bakımından incelenirken kaç bölümden oluştuklarına ve hangi bölümlerde neyi ne kadar işlediklerine bakılacaktır. Böylece şairlerin mevlit türünü hangi konuları kapsayacak şekilde değerlendirdikleri ve içeriklerdeki benzerlikleri ve farklılıkları ele alınacaktır.

Vesiletü'n-Necât'ın Necla Pekolcay tarafından yayımlanan neşrinde 16 ana bölüm bulunmaktadır. Bu bölümler içerisinde nûr-ı Muhammedinin vücuda gelmesi ve doğumu anlatan hacimli bölümler kendi içinde alt bölümlere ayrılmıştır. Bunlardan bazıları bölümler medhiye, gazel gibi olay örgüsü içermeyen anlatımlardan oluşur. Dil ve üslup kısmında bahsedildiği üzere bütün bölümlerde Süleyman Çelebi, bir anlatıcı olarak kendini belli eder. Karakterler fazla belirgin değildir. Eserin içeriğinde ise sırasıyla şu konulardan bahsedilmiştir: Âlemin yaratılışı, nûr-ı Muhammedî, Hz. Peygamber'in yaratılışı, doğumu, doğum esnasında gerçekleşen olaylar, Hz. Peygamber'in mucizeleri, miraç, hicret ve vefat... Görüldüğü gibi Süleyman Çelebi'nin küçük bir siyer mahiyetinde olan *Vesiletü'n-Necât*'ında mevlit bahsi yoğun tutulmuştur. Mevlit bahsinin yoğun olarak işlenmesi ve mevlit icralarında daha çok doğum bahirlerinin okunmuş olmasından dolayı, eser *Mevlid* adıyla şöhret bulmuştur. Oysa eserin yazılma gerekçesi ve Süleyman Çelebi'nin okuyucuya/dinleyiciye verdiği nasihatler tutulduğu takdirde; eserin, kurtuluş vesilesi olacağı ifade ve ümit edilmektedir. Çünkü Süleyman Çelebi için Hz. Peygamber'in varlığı, başka bütün insanlar için bir kurtuluş vesilesidir. Hz. Peygamber'in önemini ifade ettiği şu beyitler buna dikkat çekmektedir:

Bu Süleyman nice medh itsün anı
Çünkü meddâhıdır anun ol Ganî

Ol ki meddâhı anun Allah ola
Var kıyâs eyle ki ol ne şâh ola (Pekolcay, 2018, s. 70) ⁴

4 Bu beyitlerde Ahzâb Suresinin 56. ayeti ifade edilmektedir: “Allah ve melekleri, Peygamber'e çok salavât getirirler (şanını yüceltirler). Ey müminler! Siz de ona salavât getirin (şanını yüceltin) ve tam bir teslimiyetle selam verin.”

Süleyman Çelebi'ye göre Allah ve meleklerinin övdüğü kişiyi övmek, kendisinin haddi değildir. Fakat okuyucuyu kendisi için umduğu şeyi ummaya şu sözlerle davet eder:

Mustafâ'nın mevlididir bu kelâm
Sanmanuz bunu her kelâm-ı avâm

İzzetini key sakınun bu sözün
Devletünüze sebebdür bu sizün

Mevlidine kim anun izzet kıla
Mustafa'dan ol dahi izzet bula

Hem şefî ola ana ol Mustafâ
Ola derdine şefâati şifâ (Pekolcay, 2018, s. 66)

Hz. Peygamber'in mevlitini, yani bu dünyaya gelişini önemseyen ve yücelten kişinin yücelik bulacağını ve şefaate nail olacağını anlatan bu beyitler, yukarıda ifade edildiği gibi *Vesîletü'n-Necât*'ın mevlit konusuna yoğunlaştığını ve bu bağlamda Hz. Peygamber'in varlığının bir kurtuluş vesilesi olduğunu ifade etmektedir.

Mevlidü'r-Resûl 10 bölüm ve 1 hâtimedden oluşur. Birinci bölüm nur-ı Muhamedî'den bahsetmektedir. Akabinde nûr-ı Muhammedînin intikali, Hz. Peygamber'in yaratılması anlatılmaktadır. Buraya kadar olan kısım eserin yaklaşık dörtte birini oluşturmaktadır. Geri kalan kısım Hz. Peygamber'in doğumu, doğumun başka karakterlerin gözünden anlatılması ve onların şahitlikleri, Hz. Peygamber'in süt anneye verilmesi; Hz. Halime'nin, Hz. Peygamber'in çocukluğuna dair aktardıkları ile devam eder. Son bölüm Hz. Halime'nin, Hz. Peygamber'i annesine geri götürmesi ve Hz. Amine'nin vefatı ile biter. Hatime kısmında Lâmiî okuyucuya nasihatlerde bulunur. Allah'ın rahmetinden ümitvar olduğunu söyleyerek Hz. Peygamber hürmetine Allah'tan af dilenir:

Kapunda gerçi kim geldük eli boş
Ümîd oldur k'idesin gönlümüz hoş

Habîbün hürmetine yâ ilâhî
Bize mücrim diyü yazma günâhı

Varıcak hazretüne Lâmi'î hor
Kapundan izzetin-çün kılma mehcûr

Dimezven kâinâtun bir begiyem
Veli kim kulunun kemter segiyem

Çü âdetdür iden ıssına hürmet
İder kelbini dahı hoş riâyet (Eroğlu, 2011, s. 123-124)

Lâmîî bu beyitlerde kapısına eli boş da gitse Hakk'ın onun gönlünü hoş tutacağını ummakta ve Hz. Peygamber hürmetine Müslümanları günahkarlardan yazmamasını talep etmektedir. Burada günahkarlardan olmamayı isterken “bizi” ifadesini kullanması, kendisini hakir tutarak dua ederken bile affedilme hususunda bütün Müslümanları da metne dâhil etmesi dikkat çekmekte; kendisi, Hakk'ın huzuruna çıkmaya layık değilse de huzuruna çıktığında bu nedenden dolayı kovulmamayı istirham etmektedir. Nitekim kendisini bir “bey” gibi değil “Allah'ın kulunun köpeği” olarak görmektedir. Burada kul ile kastedilen Hz. Peygamber'dir. Buna göre bir kişiye hürmet gösterenin, onun köpeğine de iyi davranacağını hatırlatarak affını ummaktadır.

Vesiletü'n-Necât ve *Mevlidü'r-Resûl*, içerik bakımından da farklılıklar gösterir. Bunlar özellikle mevlit türünde yazıldıkları hâlde içerdikleri konular bakımından, türün neleri kapsayabileceği hususunda farklı teklifler getiren iki eserdir. *Vesiletü'n-Necât*, küçük bir siyer niteliğinde olan *Vesiletü'n-Necât*'a nazaran *Mevlidü'r-Resûl*, Hz. Peygamber'in doğumu ve çocukluğunu anlatan bir kitap gibidir. Her iki eserin bölüm sırasına göre hangi konuları içlediklerine tablo üzerinden bakılacak olursa bu çıkarım daha iyi anlaşılacaktır:

<i>Vesiletü'n-Necât</i>		<i>Mevlidü'r-Resûl</i>	
Bölmüler	Beyitler	Bölmüler	Beyitler
Tevhid	1-32	Tevhid	1-126
Dua ve kitap için özur	33-50	Hz. Amine ile Hz. Abdullah'ın evlenmesi	127-171
Âlemlerin yaratılması	51-65	Hz. Peygamber'in nurunun Hz. Amine'ye geçmesi	172-213
Hz. Peygamber'in ruhunun yaratılması	66-110	Hz. Amine'nin hamileliği	214-246
Hz. Peygamber'in vücuda getirilmesi	111-169	Doğumun Hz. Amine'nin gözüyle anlatımı	247-300
Hz. Peygamber'in doğumu	170-292	Doğumun Hz. Safiye'nin ve Hz. Abdülmutilib'in gözünden anlatımı	301-338
Hz. Peygamber'e övgü	293-302	Hz. Abbas'ın Ebu Leheb'e dair aktardığı bir rivayet ve Hz. Halime'nin Mekke'ye gelişi	339-391
Hz. Peygamber'in mucizeleri	303-352	Hz. Halime'nin süt anne oluşu	392-458
Hz. Peygamber'in miracı	353-413	Hz. Halime'nin, Hz. Peygamber'in bebeklik ve ilk çocukluk dönemlerinden bahsetmesi	459-553
Hz. Peygamber'in hicreti	414-420	Hz. Halime'nin, Hz. Peygamber'i ailesine geri vermesi	554-604
Hz. Peygamber'in bazı özellikleri	421-450	Hz. Amine'nin rihleti ve Lâmiî'nin hatimesi	605-706
Nasihatname	451-506		
Nasihatname	507-516		
Hz. Peygamber'in tebliğe başlaması	517-534		
Hz. Peygamber'in rihleti	535-706		
Hatime	707-768		

Tabloda görüldüğü gibi her iki eser, tevhitte başlamıştır. *Mevlidü'r-Resûl*'ün ilk bölümünde yoğun bir şekilde nûr-ı Muhammedîden de bahsedilir. Öyle ki nûr-ı Muhammedî konusu, *Mevlidü'r-Resûl*'ün en sanatkârane üslupla yazılmış bölümüdür; *Vesîletü'n-Necât*'ta ise daha yüzeyseldir. Aslında Hz. Peygamber'in doğumuna kadar, her iki eser benzer şekilde ilerlemiştir. *Vesîletü'n-Necât*'taki bölüm sayısının fazla oluşu, fazla konu anlatıldığından değil, *Mevlidü'r-Resûl*'e göre daha fazla bölüme ayrılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim *Vesîletü'n-Necât*'taki doğum bahsi 292. beyitte, *Mevlidü'r-Resûl*'deki 338. beyitte tamamlanmıştır. Bu iki eser arasındaki asıl kurgu farkı, doğum sonrasındaki olayların anlatımında görülmektedir. Lâmiî, bir pazartesi günü doğan Hz. Peygamber'in doğum haberini alınca amcası Ebu Leheb'in kölesini azat ettiği için ebedi azabının biraz olsun hafiflediği rivayetini anlatarak Hz. Peygamber'in müminler için ne kadar kıymetli olduğundan bahsederken aynı bölümde Süleyman Çelebi, Hz. Peygamber'i öven bir gazel ve medhiye yazar. Yine Süleyman Çelebi, bu medhiyelerden sonra Hz. Peygamber'in mucizelerine, miracına, Hicretine, hatta rihletine yer vererek *Vesîletü'n-Necât*'ı bir siyere dönüştürürken Lâmiî, Hz. Halime'ye genişçe yer verir ve eserin konusunu doğumla sınırlı tutmasa da Hz. Peygamber'in ilk çocukluk dönemiyle sonlandırır. Bu bakımdan *Mevlidü'r-Resûl*'ün içeriği mevlit türüne daha uygundur denebilir.

Vesîletü'n-Necât ile *Mevlidü'r-Resûl*'ün muhteva bakımından, en dikkat çekici ortaklık, her iki eserin de vefat ile bitmesidir. Süleyman Çelebi, eserini Hz. Peygamber'in; Lâmiî Çelebi'de Hz. Amine'nin vefatı ile sonlandırır. Aralarındaki diğer benzerlik de Hz. Amine'den nakledilen bazı olaylardır. Her iki eserde de doğum esnasında odayı bembeyaz bir nurun kapladığı, beyaz bir kuşun kanadıyla Hz. Amine'nin sırtını sıvazladığı ve böylece Hz. Amine'nin ağrı duymadığı, evin hurilerle dolduğu, çok susadığı için Hz. Amine'ye çok lezzetli bir şerbet içirildiği, Hz. Peygamber'in bir an için ortadan kaybolduğu, sonra döndüğünde yerde secde ediyor hâlde ve işaret parmağı havada olacak şekilde Allah'a hamd ettiği anlatılmaktadır.

Lâmiî, *Mevlidü'r-Resûl*'ün her bölümüne mesnevinin karakterlerinden birinin rivayetiyle başlamıştır. Dil ve Üslup başlığı altında anlatıcıdan bahsedilen yerde ifade edildiği gibi eserdeki "Rivâyetdür ki..", "Rivâyet eylemişler..." diye başlayan yapılar, *Mevlidü'r-Resûl*'ü kurgu bakımından *Vesîletü'n-Necât*'tan ayıran bir başka özelliiktir.

Lâmiî'nin mevlidinde sadece *Vesîletü'n-Necât*'tan değil Ahmedî'den de etkilenmiş olabileceğine dair bir ipucu vardır. *Mevlidü'r-Resûl*'de, Hz. Abdullah'ta görünen nûr-ı Muhammedî'yi elde etmek gayesiyle Hz. Abdullah'la evlenmek isteyen Şamlı bir kadından bahsedilmektedir. Fakat Şamlı kadın Hz. Abdullah'la evlenmeden nur, Hz. Amine'ye geçince Lâmiî bu olaya şu yorumu getirmiştir:

Sikender cidd ü cehdinden ne dermân
Nasîb-ı Hızırmiş çün âb-ı hayvân (Eroğlu, 2011, s. 82)

Aynı konu için Ahmedî'nin *İskendernâme*'sindeki mevlit bölümünde de benzer bir ifadeler vardır:

Çekdi İskender gam u dürlü ta'ab
Hızra virildi âb-ı hayvân iy 'aceb

Cün anı ana komış idi İlâh
Lâ-büd İskender ana bulmadı râh (Ünver, 1977, s. 375)

Dolayısıyla Lâmiî'nin *Vesîletü'n-Necât*'la birlikte bir diğer Bursalı şair Ahmedî'nin mevlidinden de beslenmiştir, denebilir.

3.2.1. Vasıta Beyitleri

Süleyman Çelebi'nin mevlit türüne olan en büyük etkisi, vasıta beyitleridir denebilir. *Vesîletü'n-Necât*'ın hemen her bölümü şu iki beyitle biter ve bu beyitler, yeni bir bölüme başlanacağına işaret eder:

Haşre dek ger dinilürse bu kelâm
Niçe haşr ola bu olmaya tamâm

Ger dilersiz bulasız oddan necât
Işk ile derd ile aydun es-salât

Bu iki beyit, *Vesîletü'n-Necât*'tan sonra mevlit yazan şairler tıpkı Süleyman Çelebi gibi her bölümün sonuna benzer beyitler yerleştirmişlerdir. Hatta bunların önemli bir kısmının vasıta beyitlerinde Süleyman Çelebi'yi tanzir ettiği hissi uyanmaktadır (Akkuş, 2016; Kemikli, 2016).

Lâmiî de Süleyman Çelebi'nin yaptığı gibi her bölüm sonunu vasıta beyitleriyle bitirmiştir. Vasıta beyitleri bakımından Lâmiî, tamamen Süleyman Çelebi etkisindedir. Fakat bu etkilenme salt bir benzerlik değil, Lâmiî'nin kendi tasarruflarını da içeren özgün bir yeniden ürettir. Belki de Süleyman Çelebi'nin vasıta beyitlerine yazılmış en güzel nazireler, Lâmiî'ye aittir:

Midâd olsa bihâr eşcâr aklam
Bu lütfun binde biri olmaz i'lâm

Eger istersenüz ol nûrdan nûr
Fekûlü es-salât iy kavm-i mestûr

Es-salâtu ve's-selâm ey nûr-ı arşu'llâh olan
Es-salâtu ve's-selâm ey mahrem-i dergâh olan (Eroğlu, 2011, s. 75-76)

Görüldüğü üzere Lâmiî'nin vasıta beyitleri 3'er tanedir. Süleyman Çelebi'nin vasıta beyitleri değişmeden her bölüm sonunda tekrar ederken Lâmiî'nin vasıta beyitleri her bölüm sonunda benzer mana ve işlevdeki farklı ifadelerle kendini gösterir:

İdem haşre dek bu lütfu inşâd
Binin tarh eyleyem birin kılam yâd

Eger istersenüz oddan necâtı
Okun cân u gönülünden es-salâtı

Es-salâtı ve's-selâm ey nusret-ile şâh olan
Es-salâtı ve's-selâm ey hâfızı Allâh olan (Eroğlu, 2011, s. 79)

Lâmiî'nin vasıta beyitlerinin ilk ikisi, Süleyman Çelebi'nin beyitleriyle aynı mana ve işlevde kullanılmıştır. Üçüncü beyit ise sadece Lâmiî'ye ait bir tasarruftur ve salat u selamın şiirsel bir ifadesidir. Fakat bu benzerlik sadece bu örnekteki vasıta beyitlerindedir. Nitekim eser boyunca Lâmiî, her seferinde farklı ve yeni ifadeler içeren vasıta beyitleri kullanmıştır:

Beyân olunsa yüz yıl bu ma'ânî
Bedî ola tamâm olmak beyânı

Dilersen ire nûrından tecellî
Eyitgil cândan Allâhümme sallî

Es-salâtı ve's-selâm ey câmi'-i âyât-ı Hak
Es-salâtı ve's-selâm ey râfi'-i râyât-ı Hak (Eroğlu, 2011, s. 90)

Vesîletü'n-Necât ve *Mevlidü'r-Resûl* arasındaki en önemli etkileşim, vasıta beyitlerinde görülmektedir. Her iki eserde de kurgu, vasıta beyitleriyle şekillenmektedir. Her bölüm sonu, bu beyitlerle ifade edilmekte ve okuyucu salat u selam getirmeye davet edilmektedir. Lâmiî'nin vasıta beyitleri ile Süleyman Çelebi'nin vasıta beyitleri arasındaki fark, terki-i bend ile terci-i bend arasındaki farka benzetilerek de açıklanabilir. Nasıl ki terki-i bende vasıta beyitleri her bentten sonra değişiyor ama terci-i bende tekrar edip yineleniyorsa, Lâmiî'nin vasıta beyitleri de her bölüm sonu değişiyor fakat Süleyman Çelebi'ninkiler değişmeyip yineleniyor. Bu bakımdan *Mevlidü'r-Resûl*'deki vasıta beyitleri terki-i bende, *Vesîletü'n-Necât*'taki vasıta beyitleri terci-i bende benzemektedir. Lâmiî böylesi benzer bir şekilde işlediği vasıta beyitlerini Süleyman Çelebi'den farklı bir tarzda ele alarak hem ona olan saygısını dile getirmiş hem de *Vesîletü'n-Necât*'ın güçlü etkisine rağmen özgün bir nazire yazmıştır. Bu bakımdan Lâmiî, takdire şayan bir başarı elde etmiştir.

SONUÇ

Bursa'da 1409 yılında Süleyman Çelebi tarafından yazılan *Vesîletü'n-Necât*, Türk edebiyatının ikinci mevlidi olsa da kendisinden sonraki bütün mevlitlerde etkisi hissedilen özel bir eserdir. Farklı dillere çevrilmiş ve bütün bir Osmanlı coğrafyasında mevlit meclisleri düzenlenecek kadar çok beğenilmiştir. Böyle bir eserin yazılışından yaklaşık 100 yıl sonra, yine aynı şehirde yaşayan Lâmiî Çelebi tarafından *Mevlidü'r-Resûl* adlı bir mevlit daha yazılmıştır.

Bu makalede, aynı şehirde yaklaşık bir asır arayla iki önemli şair tarafından yazılmış bu iki mevlit mukayese edilmiştir.

Vesiletü'n-Necât, mevlit konusuna yoğunlaşmakla beraber miraç, Hicret gibi konuları işlediği için küçük bir siyer mahiyeti taşımaktadır. *Mevlidü'r-Resûl* ise mevlit konusunun yanı sıra Hz. Amine, Hz. Abdülmuttalib, Hz. Halime gibi Hz. Peygamber'in ilk çocukluk dönemindeki önemli isimleri de esere dâhil etmiş ve onları birer “ben anlatıcı”ya dönüştürerek Hz. Peygamber'in nasıl bir çevrede doğup büyüdüğünü anlatmaktadır. Bu özelliği itibariyle bugünkü roman tekniğine uygun bir anlatım özelliği göstermektedir.

Vesiletü'n-Necât'ın her bölümü, okuyucuyu/dinleyiciyi salat ü selam getirmeye davet eden vasıta beyitleriyle kurgulanmıştır. Bu usul, kendisinden sonra yazılmış pek çok mevlitte kullanılmıştır. Lâmiî de *Mevlidü'r-Resûl*'ün bölümlerini vasıta beyitleriyle kurgulamış fakat bazı tasarruflarda bulunarak beyitleri kendine mahsus bir şekilde ifade etmiştir. Bu bakımdan Süleyman Çelebi'nin vasıta beyitlerine yazılmış en güzel nazirelerden birinin *Mevlidü'r-Resûl*'deki vasıta beyitleri olduğu söylenebilir.

Vesiletü'n-Necât'ta geçen “dinle”, “işit”, “dinlenüz”, “Ger dilersiz bulasız” gibi ifadeler eserin, bir mecliste okunmak için yazıldığını düşündürmektedir. Hem anlatıcının kullandığı dilin sadeliği ve anlatım tekniği hem de yüzyıllardır düzenlenen mevlit merasimleri bunu kanıtlamakta ve eserin halk için yazılan bir metin olduğunu ortaya koymaktadır. *Mevlidü'r-Resûl* ise klasik bir üslupla inşa edilmiş, kendi zamanına göre özgün bir anlatımla kurgulanmış bir mesnevidir. Dili *Vesiletü'n-Necât*'a göre daha ağır olduğu ve önünde *Vesiletü'n-Necât* gibi bir şaheser olduğu için rağbet görmemiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

Akkuş, M. (ed.). (2016). *Mevlid külliyyatı II*, Ankara: DİB Yayınları.

Ayan, G. (1998). *Lâmi'î, Vâmık u Azrâ, inceleme-metin*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Eroğlu, S. (2011). *Bursalı Lamiî Çelebi, Mevlidü'r-Resûl*, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Ertekin, E. (2012). *Lâmiî Çelebi, Maktel-i Âl-i Resul*. İstanbul: Kevser Yayınları.

Gökçalp, H. (2012). *Eski Türk edebiyatında nazım şekilleri*. M. Aça, H. Gökçalp, İ. Kocakaplan (ed.), *Tür ve Şekil Bilgisi* kitabı içinde (189-473). İstanbul: Kesit Yayınları.

- Karaca, S. (2019). *Lâmi'î Çelebi, Fütûhu'l-Mücâhidîn li-Tervihi Kulûbi'l-Müşâhidin (Nefehâtü'l-Üns tercümesi): İnceleme, tenkitli metin, sözlük, dizin*. Doktora Tezi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Kemikli, B. (ed.). (2016). *Mevlid külliyyatı II*, Ankara: DİB Yayınları.
- Köksal, M. F. (2011). *Mevlid-nâme*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Köksal, M. F. ve Kütük, R. (2022). Vesîletü'n-Necât'ın en eski nüshası ve Süleyman Çelebi'nin bilinmeyen şiirleri. *Dîvan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 28, 393-430.
- Okiç, M. T. (2016). Çeşitli dillerde mevlidler ve Süleyman Çelebi mevlidinin tercümeleri. B. Kemikli (ed.), *Mevlid Külliyyâtı I* (ss.27-75). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Özel, A. (2004). Mevlid. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 29, 475-479.
- Pekolcay, N. (2018). *Süleyman Çelebi, Mevlid*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Timurtaş, F. K. (1990). *Süleyman Çelebi, Mevlid (Vesîlet-ün-Necât)*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Ünver, İ. (1977). Ahmedî'nin İskender-nâmesindeki mevlid bölümü. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 25, 355-411.